

ARTICOLE

NOI PRECIZĂRI CU PRIVIRE LA LOCAȚIA HUTEI DE STICLĂ DE PE DOMENIUL CONTELUI KÁROLYI SÁNDOR DIN NORD-ESTUL CRIȘANEI

IOAN GOMAN*

NOUVELLES PRÉCISIONS A REGARD DE LA LOCATION DE LA MANUFACTURE
DE VERRE SUR LE DOMAINE DU COMPTÉ
KÁROLYI SÁNDOR DU NORD-EST DE CRIŞANA
RÉSUMÉ:

L'étude essaie d'établir en corroborant plusieurs sources documentaires la localité où a fonctionné l'une des premières manufactures de verre de nord-ouest de la Roumanie, située sur le domaine du comte Károlyi Sándor de Sătmár. Conformément à une instruction de domaine émise par le comte en 1735 à l'occasion de l'installation d'un nouveau ouvrier qualifié à la manufacture de verre, on fait plusieurs précisions à regard aux localités (Szoldobágy si Felsohomorod) d'où proviendront les sujets qui allaient desservir au fonctionnement de cet édifice. L'association de ces deux localités, Solduba (l'une des interprétations du terme Szoldobágy) et Homorodul de Sus, trouvées aujourd'hui dans la commune Homorade, le district de Satu Mare, nous détermine de croire que la place de fonctionnement de cette manufacture de verre a été à Solduba et pas à Săldăbagiu (une autre interprétation du toponyme Szoldobágy) que nous considérons avoir été identifiée par erreur jusqu'aujourd'hui par l'historiographic roumaine.

Mots clef : Károlyi Sándor, manufacture de verre, Solduba, Crisana

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea unul dintre cele mai întinse domenii nobiliare din nord-vestul României era cel al contelui Károlyi Sándor. Important conducător al mișcării curuților (1703-1711) care, după ce încheie cu austriecii pacea de la Satu-Mare (a cărei principal artizan a și fost¹), devine un apropiat al curții imperiale. Proprietățile întinse pe care le are și înaltele funcții deținute în sistemul administrativ (printre care și cea de comite al Sătmarului) fac din contele Károlyi unul dintre cei mai influenți oameni din zonă. Receptivitatea la nou, călătoriile întreprinse și relațiile avute cu anumiți funcționari imperiali aduc în atenția acestuia și alte forme de valorificare a potențialului natural al domeniului. Așa se explică de ce încă de timpuriu pe întinsele

*Muzeul Țării Crișurilor; ioangoman@yahoo.com

¹ Erich Zöllner, *Istoria Austriei*, Ediția a VIII-a, vol. I, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 322

sale domenii din comitatul Satmar, Szabolcs și Bihor (care la un moment dat, în prima jumătate a secolului al XVII-lea, numărau 86 de sate, 11 orașe-târguri și 17 puste²), apar însemnate manufacturi de sticlă (Szoldobágy), fier (Salánk) și textile (în comitatul Nitra, la Bátorkeszi, ulterior la Surány). Cu toate acestea veniturile sigure ale familiei, deși avea și întinse suprafețe agricole, provineau “mai ales din vinărit și negoț cu vite”³.

În cadrul acestor întreprinderi domeniale un loc cu totul aparte îl ocupa huta de sticlă de la Szoldobágyi. Ridicată în 1722, se pare pe locul uneia mai vechi, aceasta este prima întreprindere de acest fel care se înființează în nord-vestul României (cea de la Hăşmaș a Episcopiei romano-catolice din Oradea se va construi abia în 1741)⁴ și singura inițiativă nobiliară (laică) din zonă în această perioadă. Huta funcționează până spre mijlocul secolului al XVIII-lea (1747) când, probabil, datorită reducerii resurselor naturale (nisip cuarțos și lemn) această locație va fi abandonată în favoarea alteia⁵. Este cunoscut faptul că fiind mari consumatoare de lemn aceste edificii erau mutate periodic în zone mai împădurite unde se găsea cu ușurință lemn pentru cenușă, din fierberea căruia se realiza potasa folosită în procesul de fabricație a sticlei (ca înălbitor). Necessarul unei asemenea materii prime era extrem de ridicat din moment ce doar un mic procent din cantitatea de lemn ars se transforma în cenușă (în jur de 0,2-2%), din care se obținea, în funcție și de specia lemoasă, abia 10% potasă (de exemplu din cenușa de fag se obținea mai puțină potasă decât din cea de stejar)⁶. Acesta a fost și motivul pentru care în perioada următoare asemenea hute se înființează și în alte locuri ale acestui domeniu, la Ardud, în 1747, ridicată de Károlyi Ferencz, urmașul contelui Károlyi Sandor și la Săliște sau Szeliestyehuta, în două locuri (huta veche în 1767, huta nouă în 1788-1789)⁷. Această ultimă locație, cunoscută apoi și sub numele de Poiana Codrului⁸, funcționa și în 1801. E drept că sunt și alte referiri, bazate pe spusele unor localnici, care susțin că aceasta a mai funcționat între timp la legheriște și Crucișor⁹

² Papp Klára, *Stadiul cercetării și concepțiile de lucru în investigarea relațiilor agrare și a istoriei ţărănești din comitatele Szabolcs, Sătmár, Bihor, Békés, Külső-Szolnok, Csongrád și Csanád în secolul al XVIII-lea*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj-Napoca*, XXXI, 1992, p. 167

³ Ibidem, p. 169

⁴ Veronica Covaci, *Manufactura de sticlă din Beliu în prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, în *Crisia*, III, Oradea, 1973, p. 219-220

⁵ Bunta Magda, Katona Imre, *Az Erdely uvegművesseg a százafordulóig*, Editura Kriterion, București, 1983, p. 74-79. Alice Szábo, *Considerații privind istoricul sticlaritului în Bihor (I)*, în *Biharea*, XIX-XX, 1992-1993, Oradea, 1994, p. 70-71; Tamas Alice, *Manufactura de sticlă de la Săldăbagiu*, în *Biharea*, XXII-XXIII, 1995-1996, Oradea, 1999, p. 198-200

⁶ Tereza Mozes, *Zona etnografică Crișul Repede*, Ed. Sport-Turism, București, 1984, p. 104-105

⁷ Bunta Magda, Katona Imre, op. cit., p. 155

⁸ Mircea Dan Lazar, *Repertoriul glăjăriilor transilvănene din secolele XVII-XIX*, în *Acta Musei Brukenthal*, I, 1, Sibiu, 2006, p. 225; Coriolan Suciu, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, București, 1967, p. 158

⁹ Ivan Iurasciu, *Meșteșugul sticlaritului la Poiana Codrului (jud. Satu-Mare)*, în *Satu Mare - Studii și comunicări*, V-VI, 1981-1982, p. 453-458

(azi sate în comuna Crucișor, jud. Satu Mare), dar, în lipsa unor atestări documentare¹⁰, este posibil ca acestea să nu fi fost decât două hute de potasă, păstrate în memoria populară ca atare.

În ceea ce privește locul în care a funcționat huta de sticlă de pe acest domeniu în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, documentele vremii fac trimitere la numele de Szoldobágyi care, în istoriografia românească, a fost identificat cel mai adesea cu Săldăbagiu de Barcău, județul Bihor¹¹. Atribuire datorată, credem, în special, asemănării cu unul dintre termenii sub care apare tradusă denumirea acestei localități în dicționarele de specialitate (*Szoldobágy* = Săldăbagiu de Barcău), fără a se da însă suficientă atenție faptului că aceeași localitate apare menționată și sub altă traducere (*Szoldobágy* = Solduba, jud. Satu Mare)¹².

Informații mult mai lămuritoare în acest sens, am spune chiar de netăgăduit, sunt cuprinse într-un studiu al lui Kárfy Ödön de la începutul secolului al XX-lea, din păcate până acum insuficient de bine exploatat de istoriografia românească, unde apar publicate mai multe documente din arhiva familiei Károlyi, în principal „instrucțiuni” domeniale, care fac referiri și la huta de sticlă de la Szoldobágyi¹³. Una dintre acestea, semnată de contele Károlyi Sandor la Ardud în 29 decembrie 1735, dată cu prilejul instalării unui nou meșter la hută, Stancz Flora, într-un moment când acest edificiu trecea printr-o perioadă mai puțin fastă. Realitate constată de conte chiar la fața locului, după cum bine mărturisește acesta cu „ocazia vizitei în domeniul Ardud”, unde „a trebuit să văd cu multă tristețe soarta hutei mele ajunsă spre pierire și să constat pagubele”. În urma acestei vizite îi propune meșterului sticlar Stancz Flora, „iobagul” său „credincios”, care a lucrat și până atunci aici, să conducă huta pentru a îndrepta lucrurile¹⁴. Astă după ce mult timp meșterii care erau angajați pentru a conduce destinele acesteia erau aduși cu predilecție din străinătate, din zone renumite în arta prelucrării sticlei. Preocuparea contelui pentru buna funcționare a hutei a fost în tot acest timp una deosebită. Datorită relațiilor avute cu anumiți funcționari imperiali, procurarea unor materiale (coloranți, de pildă) era mai facilă. Mereu interesat de treburile sticlariei, pe lângă că reglementează activitatea prin instrucțiuni precise (date mai ales când se angaja un meșter), încerca mereu să aducă îmbunătățiri sau înnoiri tehnice, scop în care, pentru a se edifica asupra unor operațiuni și procedee de lucru, se consulta adesea cu sticlarul

¹⁰ Bunta Magda, Katona Imre, *op. cit.*, p. 155; Bujor Surdu, *Contribuții la problema nașterii manufacтурilor din Transilvania în secolul al XVIII-lea*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, VII, 1964, p. 174-175; Ligia Fulga, *Sticla transilvaneană în secolele XVII-XVIII. Soluții tehnice, tendințe artistice*, București, 2004, p. 55; Mircea Dan Lazăr, *op. cit.*, p. 215-232

¹¹ Tamas Alice, *op. cit.*, p. 197-208; Ana Ilca, *Industria manufacturieră din comitatul Bihor în secolul al XVIII-lea*, în *Crisia*, XXI, Oradea, 1991, p. 63; Ligia Fulga, *op. cit.*, p. 55; Alice Szabó, *op. cit.*, p. 65-72

¹² Coriolan Suciu, *op. cit.*, p. 164

¹³ Kárfy Ödön, *Adatok a Szoldobágyi üveghuta történetéhez (Date cu privire la istoricul hutei de sticlă din Solduba)*, în *Magyar Gazdaságtörténelmi szemle*, IX, Budapest, 1902, p. 276-284

¹⁴ *Ibidem*, p. 279-281

curții imperiale. Având un deosebit simț artistic, multe din modelele lucrate în sticlărie erau concepute de el. Producția obținută era destul de variată și rafinată, de la diverse pahare și ochiuri pentru geam, până la candelabre, recipiente pentru diferite utilități (de uz casnic, farmaceutice etc.) și cristal¹⁵.

Sunt preocupări care reies și din instrucțiunea dată cu prilejul instalării meșterului sticlar Stancz Flora care, ca și iobag, vedem că a prestat și până atunci asemenea munci (dar sub conducerea altui meșter-administrator). Pe parcursul celor opt puncte ale acestei instrucțiuni (vezi anexa), pe lângă o serie de sfaturi cu privire la modul cum acesta trebuia să se îngrijească de întreținerea cuptoarelor și instrumentarului de lucru, de asigurarea cu materii prime, de tipul de produse obținute (sticlă-cristal, sticlă verde, sticlă mată sau os), de evidența strictă a materiilor prime și a produselor, de modul de retribuire a muncitorilor etc., se fac referiri importante la personalul cu care acesta trebuie să lucreze și la activitățile pe care lucrătorii trebuiau să le facă. În ceea ce privește demersul nostru, în conformitate cu punctul doi al instrucțiunii, aflăm că sub mâna acestui meșter sunt dați 4 oameni cu 12 boi, un soldat (paznic) pentru ordine (Tatár Tamás) din Felsőhomorod și „câțiva iobagi din Szoldobágy și Felsőhomorod” care depindeau în toate de noul meșter și trebuiau să asculte de el „pentru binele stăpânului”. Întrerea unor evidențe precise, în dublu exemplar, cu privire la materiile prime folosite, a plășilor și a produselor realizate, pe care săptămânal sau cel târziu la două săptămâni trebuia să le ducă la reședința domenală de la Ardud (păstrând un exemplar pentru el) era o altă obligație ce cădea în atribuțiile nouului meșter sticlar. Tot în acest sens (conform punctului şapte ale aceleiași instrucțiuni) celelalte munci „care se ivesc în jurul hutei” trebuiau să fie executate, săptămânal, cu rândul, de iobagi din Felsőhomorod și Szoldobágy. O sarcină specială am zice trasată de stăpân, cum aflăm din punctul opt al instrucțiunii, era și aceea ca meșterul să aibă grijă de băieții iobagilor maghiari și români, să-i apropie, să-i învețe să facutul sticlei „și când vine vremea să-i puie la lucru, ca în viitor, huta mea să funcționeze cu iobagii mei”¹⁶.

Încercând să sintetizăm cele afirmate până acum, această asociere de localități, în care se știe cu precizie că *Felsőhomorod* este *Homorodul de Sus*, azi sat în comuna Homoroade, jud Satu-Mare, aflat la mică distanță de Solduba (una dintre traducerile numelui *Szoldobágy*), practic localități în aceeași comună, ne face să credem că locul în care a funcționat huta de sticlă de pe domeniul contelui Károlyi Sandor în prima jumătate a secolului al XVIII-lea a fost *Solduba* și nu *Săldăbagiu*. Afirmație întărită cumva și de hutele de sticlă, amintite mai sus, care se înființează ulterior pe acest domeniu, tot în această zonă a Codrului, în apropierea culmii Făgetului, unde se află și satul *Solduba* din comuna Homoroade, jud. Satu Mare.

Faptul că încă în zilele noastre sunt localnici care își amintesc că în hotarul satului, pe valea legăriștei (denumire ce provine probabil de la iagă – numele popular al

¹⁵ Tamas Alice, *op. cit.*, p. 198-199

¹⁶ Kárfy Ödön, *op.cit.*, p. 280-281

sticlei), azi un loc păduros, la circa 5 km de sat, cu o carieră de piatră, a funcționat în trecut o „fabrică” de sticlă care a aparținut unui grof ungur¹⁷, vine să întărească și mai mult susținerea unei asemenea ipoteze. Cu toată rezerva manifestată față de acuratețea unor asemenea surse de informare, cum sunt mărturiile orale, importanța lor nu poate fi neglijată, mai ales dacă vin să confirme, cum este și cazul nostru, ceea ce documentul scris precizează cu atâtă exactitate.

Anexe

276

58-vo. Az majtényi kerdekt hízat lerakd, úgy az halászok tiltóit helyben hagyd, tavnak vis előtt, hogy többé ugy mint most nu tiláljam.
59-mo. Az radiszatot penig bár szorosabb tilalomban és regulában vedd, ugy az férzánorat mint eddig, két nap mit vitt véghez Borbely József, megláthatod, az elmaradott két szigeten folényi munka sincs, megrálik, ezrednöig véghez tudjátok é vinni.

60-mo. Hogy az vadászatot jobb tilalommal tarthasd, ha valamely jó pusztás emberrel láthozzuk, az erdők kerítésére applicál, kívávan minden jobbágyi parasztszolgálatot cs toral alól, kiknél is az erdő kerítése szorgalmazta vigyázásra fog biztatni, összek, fácsálnak, mindenféle vadnak, madárnak az lúvész szoros tiltásnak, az egy rókán, farkuson, és vadmacskán kívül, azokat ellenben bizvált lóje le, de más idegen helyre ne distribálhja, hanem származza beadva fáradságú bijában hagyva forrasi pető az árat add mag; rökhért plus minus 5. vagy hal marásáti, farkasért 2 marásáti, vadmacskáért 1-2 garost.

Mind ezeket egyszeri által olvashatna ne hagyjad, mert neplius raportula magis placabunt, et effectuuntur, hic isten egejlen, ha penig többet viszol végig, landabatu industria, et azok között az erdőket az tavnaziból szokott tilázni (?) azoránan conscrubál, az Erdődön alól való nagy erdőn semmiképen vignal és hordani, az esett és dölt száraz fán kívül meg ne onged, hanem Erdődön fölül való eszter ér erdől az eszölökig úgy szántásfeldeken, réteken felül nőtt fákut szabadidő felvágni s hordani, kinék kinck, az nagy erdőn levő dölt esett szárazfákat, Törökbeszék, Piskaruskák (?), Majtényiek, Szentmiklósiek, Esztróiek, Királydarócziak, hogy az kuszálók üszülnijanak, szabadosan hordhassák, mindenazonáltal adjanak valamit értele vagy dolgozzanak. Köröly 17-a mensei Januárii. 1729.

(Grof Károlyi nomzetség levélára).

Közli: Dr. Karffy Ödön.

ADATOK A SZÁLDORÁGYI ÜVEGÜJUTA TÖRTÉNETÉHEZ.

I.

Szoldobdgyi huta inspectora mellé, e ott való koresmék folytatására rendelt
Sződánki András inspekciójára.

Min hogy azon hűtnak inspectora két erzlandókúli fogva való parancsolatutahabszintűmben mei napig sem effectuálni, az midén Dartha Pál azon parancsolatom szerénél deakol állított malléje, oly végel, hogy mind üveg, mind naturáléknak árat és preventusát az porcipálja, és az huta szálláségaire az ő commissiójára abbul szolgáljon, s a tilthet erga quiescantias Bertha Pálnak administrálja, de annak opponáláván magát nom engedelmeakadt, nemc e korai is amiképpen volt a szerinti vagyon nékem utalábilis káromnel, az egész huta provevaluat distribáláta, minc bor mind pálunka folytatására negligrála, praejudiciumomra másoknak engedte; arra nézve békonyt szemmel lovábbum nézhetvén ennyi káromat, rendeltelek oda oly végelt, hogy:

1.-mo. Legelőbbben is valamennyi kózás üveg mostan fog otthon találhatni, neverezt inspector keze alatt, aztot egészen magadnak meg-

¹⁷ Informație, Ardelean Dumitru, n. 1952, Solduba, nr. 221, jud. Satu Mare; Brădeanu Florica, n. 1952, Solduba, nr. 222, jud. Satu Mare

mutattasd, s valamint az inspectornál le vannak irva, hasonló regestrumot subscriptiója, és pecséje alatt eszterdök számnak specificatioja szerint magadnak ki vedd: azontól pedig valamikor az hutábul az mester emberektől az öveg bovitetik, mindenkor jelen légy és valamint az inspector magának pro percepto connotalni fogja, magad is ignázán biven felírd, elégsges declaratióval és specificatioval, minómű dolgok, mennyi számból állók, és micsoda az hutai áruk.

Hasonlóképen azon hutához való materiáléket mind az mostaniakot most, mind az oda szállítandókat azután magadnak szorgalmatosan connottad, hogy valamint az inspectornak, nálad is meg legyen.

3. Jöllehet az inspector fogja folytatni az hutát, mind az által magad is szorgalmatos vigyázással légy, hogy olyan övegek csináltassanak, a kik kellemetesebbek, és hamarabb s jobban distracthálatnak.

4. Es ámbár valumint oddig, ugy ezután is az inspector fogja az öveget is percipiálni, szokott rendi szerint coordinálni, ugy distracthalni: magad mindenazonáltal minden distractióján jelen légy, híred és praesentiaid nélkül semmi sem adassék el, s valamennyi pénz fog arte hejnni, azt azonnal kezdezhed vedd, és annak perceptiójában magad ne inmitálju az olyan övegnek is rendes regestrumát tartván. Az pénzről pedig quietáld az inspectort, magadot is contraquietáltasd, hogy számadásodnak perceptióját azzal stabilíálhaed.

5. Nem csak az pénzen distracthalandó övegnek distractióján fogsz jelen lenni, hanem ha magam vagy gyermekim comissiójára erogáltatik is öveg, abban is légy jelen, és hasonlóan connotáld.

6. Minthogy az hutának folytatása költség nélkül nem lehet, amikre szükségesképen pénz fog kivántatni inspector comissiójára és quietantiajára fog adni, observálva, hogy a mik pénz nélkül procurálhatattnak, azokra pénz ne kelljen, sőt aikinek inevitabilitor pénzen procurálandók, azokról in tempore prospiciáltassék, a mikor minek ideje, s jutalmasubb megejtsejti.

7. Mindennémű circumstantiában az hutápaq curiosus vigyázó légy, egész állapotját, folyamatját jól kitunold, és cointelligenter lévén az inspectoral, ba észreveszed, hogy ez hutának, s akár mily dolgosok rosszul dolgoznak, rossz munkát tesznek, alávaló s kevés materiál készítenek, ámbár az inspector dissimulálni is magad el ne szenevvedd, hanem corrigáltasd, s a ki buntetés alú vulg lészen uz magu obvenien-tiájából is az kártételekért complanáltassék.

8. Kötelesgédben lészen a mellett minden nemű korcsmárfásnak folytatása szárti úgy igyekezzed azt felállítani, hogy bor, ser, pálinka soha el ne fogyjon: ahoz korcsmárost olyat rendelj, a ki fizethető és alkalmatos légyen, de annál alkalmatossabb légyen, és az restantiákat accumulálni semmiképen ne hadd, hunem legalább minden holnapban azzal számot vess, és a mivel tartozni fog, complanáltasd, magad folytatásában beletekinteni el ne mulasd az korcsmárosokban szokott csalárd-ságokat szorgalmasan observáld és tartóztasd.

9. Minthogy pedig az ott való korcsmáknak kelése nagyobbára az ott való mesterek által lészen, szükséges lesz füképen az megnevezett inspectormal egyet érvén, mivel azok munkájok fizetése fejében szoktak innva, ugy moderálja, hogy obvenienziájokon felül az korcsmára

278

ne nășodjanak, hogy pedig abban cantusabb lehessen, atra is az inspector commissiójától várjon, és vigyázzon: nemelyck közülök részüket övegül vévén ki, az italt övegért is udhatja, de hutai áron és nem feljebb az öveget azt is az bor lucrumáig, s oly üvegért, a ki pénzre fordéthatós.

10. Lészen azon koresma folytatásra fundusul Erdödrül bor és igelt bor, honnét is ammenyt fog bevenni, az erdödi tiszettel quietálni tartozik, ellenben super perceptis magát is contraquietálassa, hogy perceptióját azzal stabilíthassa. Sörnek pedig ha folyamatját observálni fogja szatmári arandas zsíróval vígezvén, és az erdödi tiszta assignatiójával onnét hordhasson. Nem suspiciálván ne talán tán igeit bor, pálinka dolgábul Erdőd, pálinka iránt is avval végezvén és az kéz alatt kelendő boronak seprejéből is megéteni fogja mngai igelt bor dolgábul

11. Alkalmas kelése remélhető lévén egyéb maradéknak is, azoknak distractioja iránt légy szorgalmatos, hust vágattas, kivált téliben, a midön a hust tovább el áthat, nyárban pedig juhot és bárány nyúzass, ebben is az erdödi tiszttel egyet értvén, s ha observálni fogja, hogy jó kelete lészen, szünni ne hagyja, mészárosról prospicíálhat a faluból. Egyéb naturáléknak is a kik jóságomban találtathatnak, ha ki létei veszi cszében, olyanokról provideálni fog ex dominiali erga quientantias et contraquietantias, őbön is vigyázván, hogy az mester emberek obvenientiájokon felül ne szedjenek. Fog keze alá distrúltatni hozt is, ahoz sütöt szerezzen, és kenyereset süttessen, és hasonlóan distrubáltasson minden köböl után az uraságának mostani állapotához képest hat máriast tarlozván héadni, drágodván az élet, többet.

12. Az proventus conserválja és absolute másra ne erogáljon teljes igyekezetét arra fordítván, hogy a mint feljebb megrívatva naturálék és koresma által absorbalthatásuk az mester emberek fizetése.

13. Az proventus felesében gyűlvén kezéhez, magánál ne tarça, hanem Bartha Pál kezéhez adni nistrálja erga quietantiam.

14. Mindenekben az inspectorral egyet értsen, és a minnémi modallitásokat prakticált azelőtt, melyek hasznosabbak voltak az öreg distractiójával azokat is cointelligenter az inspectorral observálják többeket is minden utakon módon adinveniálni igyekezzensk.

15. Számadását minden proventusról, tam quoad perceptiōem, quam erogationem omnium, quietantiákkal, commissiókkal, és contraquietantiákkal stabilítheti fogja, és azt szép, jó rendivel concinuálja, s bő adjá, de nem úgy mint eddig: extractusokat azonban minden angarián mindenekről jó rendivel submittaljon.

16. Az erdödi tiszttől egész dependentiával légy, fogyatkozásokról informáld, s ha nem orvosolhatnak, engemet is, úgy fiamat tudósít mindenekről, mind pedig egész folyamatjáról a dolgoknak.

Melyben való industriádot tapasztalván, magadnak fogsz használni, ellenben pedig reszigidért, vigyázatlanságodért és negligentiádért érdemlőn buntetésedet elveszed. Signatum Károly die 15. Junii 1729.

Occurált még ehez szíkségesképen: minthogy eddig békunyt szemmel nézlek az vizimalomnak haszontalan való állását, kit nagy költséggel nem a végett álléttatjam volt fel, hanem, hogy hasznua vétotessék, annak pedig vize bőségesen lészen, csak a gátiá készítessék: azért hogy tovább oly károsan ne álljon, mihánt idejét látod, azonnal

az inspectoरral acquiráltasd nagysúgos gróf Teleki János uram n. kövárvidéki kapitányát emberek iránt, a hova is valaminthogy nagy bizodalmon vagyon, a szerént meg sem fogyatkozik, azért annak gátját megtöltesd és vizre bocsáttasd. Nem különben az száraz malmaim kevés héján lévén, reperálásad, hogy a midőn melyeknek ideje léşzen, haszna vétettessék: Kő dolgábul az krasznai vízimalmokban, u mely kopott kövek békányattak, azokbul provideálhatsz.

Lévén ottan szép ligetek helyek, kiken jó szénának való fű terem, annak idejében igyekezzetek elegendő szénát csináltatni, a kivel az itt való szükséget megérjétek, s más után nem járlok.

Hogy pedig az ördög heverve ne találjon benneteket, heveréstekeben divertáljatok ott a környéken, és vigyázzatok s keressetek mésznek és faragni és malomkénék való követ, találván, informáljatok iránta.

II.

Stance Flora instructioja szoldobágyi hutánnak gondviscésére.

Erdödi jószágomban lett megfordulásommal nem kevés kedvetlenséggel kellett személnem szoldobágyi hutánuk majd utolsó pusztulásra jelott sorsát, és az által megbeszelt káráimat tapasztalnom is: melyet jobb móddal folytatnom, minthogy Stancz Flora nevű hutai mestervelegény, másként is szoldobágyi örököls jobbágyom hűségesen ajánlja azon hutát jó rendre hozni, és aziat hasznosan folytatni, kinek is szives igyekezetet látván, annyival is inkább hogy azon hutának sok változásban és sok zürzavaraiban állandóságul és helyben való maradását tapasztaltam, ammáltam is és keze alá bocsátottam megnevezett szoldobágyi hutamat, alább írt mód szerint

1.-mo. Elsőben is Isteni félelémben gyakorolván magát, úgy alattvalót is, az részegséget (mely minden gonoszságának gyökere) minden utoń módón eltávoztassa józán élettel felruházván magát, és aztat mind maga megtarisa, mind pedig az kezi alatt lévő butásokkal megtartassa, úgy várhalják Istennek a szent felségének bő áldását, dolgaiban szorongás és előmeneteleket, és hogy

2.-do. Felvett dolgaiban annyival is jobban boldogulbasson, keze alá adattatott mostanság is hutánál lévő négy bérés tizenkét ökörrel, szokott fűzetéssel és deputátommal: és ahoz felsőhomorodi Tata Tamás nevű egy hajdu rendelieteit conventiójával, nem különben Szoldobágyon és Felsőhomorodon ęgynéhány gyalogszeres jobbágyom, kik is meglé Florától mindenekben fognak függni és parancsolja szerint az uraság hasznos dolgaiban el fognak járni, maga Flora leginkább huta körül szorgalmatossádóván, az hajduiak kötelessége léşzen mindenkre vigyázni, az bérésekkel dolgoztatni, miller és tökefát hodatni, békásót töretni, úgy helesékkel munkáltatni, és valamit csak lát s tapasztal az uraságak káráru lenni, tartozik bémondani. Erdödi tiszteim pedig tartoznak mindeneket orvosolni.

3.-tio Az hutában levő mindenféle eszközök inventatió szerint kezében adattatván, azoknak gondviscésére szorgalmatos legyen, hogy azokat nem hogy eltékozolja és elprédálja, hanem inkább jól conser-válván, ha azon felül kivártatnák még hutához valamely szükséges

280

eszköz, magjelentvén erdői tiszteimnek azokat mogszerezni tartozzanak. Es legelsőben is az üvegkemenczét menünl jobban, alkalmatosabban és incognitum marárabb, lévén hozza való uryugja s lćglaja, állítsa fel, és hégyujtván dolgozzon és dolgoztasson jó és ahoz értő legényekkel jó és elkehető kristály, csont és zöldmunkát, szokott hutni áron bévegye, és aztat ugyan hutai áron, és nem feljebb, hogy a vevők el ne idegenedjenek, és az által az uraságuk kára ne okoztassék adja és distra-hálja és

4.-to. Valami féle kristály, csont és zöld ávoget báveszen, minden azokat magának feljegyezze, és nevezet szerint minden legénytől különösen, ki micsodn munkát egy hét alatt csinált, magának felírja, és az szokott harmadik részeket azon üveg árából apródondonkéut fűzesse ki, azon felül a pénzi quietanta szerint erdői tiszteimnek kezéhez adja bá, és azon font írt üvegeket neinkülönben millér fát, hamut, arsenicumot, braunsteint, salétrötöt etc. mennyi számú hány véka s font egy hét alatt elkél, magának feljegyezze, és minden héten vagy legfeljebb két héten egyszer Erdődrc bá menyén itt való tiszteimmiel trassa fel, és aztat megtörtsa a szerint folytatván tovább is maga dolgait.

5.-to. Lészen azonban szorgalmatos gondja arra is, hogy a midőn az üveg matéria készítettetik, jó vigyázással és körülölte való járással légyen, hogy jól mogtisztljon és minden mestterlegénynek elegendő matéria egész hétre elkészítessék és abból jó tisztta és haszonra való munka tételettessék, ne talánlám elmulatása miatt az mestterlegények heveréssel eltölítvén idejeket az uraságuk kárt okozzon és maga bűntetésben essek, melyet minden utoron módon eltűvoztasson.

6.-to. Mindenféle hutahoz kivántaló materiálekat, millort, flúszt és üveghamut, dejnicákat, békásót, csontot és egyebeket ahoz szükségeseket, nem akkor, mikor körümére ég, hanem jó idején elkészítse, de kivált millert fel esztendőre is előre vágniafasson, arra jól vigyázzon, hogy nem csak imigy amugy vágjanak s rakjanak, hanem jó hosszan, magasan, egy jó ölnyre vágják s rakják, hogy az uraság meg ne csalatlassék. Amidőn pedig számba fogják venni az millért, akkoron hirt téven ill való tiszteimnek, azok közül egyik kimegyen és jelenlétekben vételessék számban, aki meg nem üti, defalcálják annak és substrálják pénzéből. Üveg hamu, ambár, amint informálatom, hőven légyen is, mindenazonáltal a jövő tavaszszal aztnt is égettessen és jó várkával jól megúrve vegye be és szokott árat fizesse ki. Flusz hamura pénzt nem kell vesztegetni, elég bámu esvén a sok égő kemencékből, aztat is gyűljse és gyűjtsse raktára és abból flusztot ahoz ártó emberrel főzessen és hogy meg ne emésztődjék s kárt abban is no valljon az uraság calcionáltassza s megégesse, szokott áron mázsafajt kifizetvén.

7. Az békásó mindenféle munkához megkívántatván, azon igyekezzék, hogy valogatott szép tisztta békásórul provideáljon, azért szüntelen töresse és tisztán megszítáltasss, lévén ahoz rendelve font írt báresek, ükrök, úgy Felsőhomoródon és Szoldobágyon levő jobbágyok, betesek, hogy hetenként, változlatva nem csak aztat töresse, hanem, valami buta körül kivántalik, az az törés, vagy más afele munka előadattatik, azokkal tétesse és minden munkát rendivel folytassa.

8.-vo. Lészen kötelességeiben az is, hogy olah vagy magyar örökös

jobbágyim flait s fizokat magához édesgesse, azokat üvegcsinálásra tanítsa és annak üdejében munkára hatalitsa, hogy jövendőben magam jobbágyimból állítassam fel azon bútámot. Mindegyikben úgy másikban is, valamelyek az uraságnak hasznára szolgálnak, szorgalmatosan ügyezzék és bűségesen el is járni, hogy jövendőben minden dicserélt és annak bő jutalmát én töllem várhasza, kire segítsé Isten. Erdőd 29-na mensis Decembris. 1735. Károlyi Sándor m. k. p. h. És hogy moga hivatalának annál bűségesebben és serényebben eljárjon rendeltek convetioja osztendő által

Kenyérnek való élet köböl nr.	8
Készpénz magyar forint	12
Só font	82
Egy varf sertés	1
Legumina véka	2
Könötsnek való közönséges posztó sing	5

Melyekről erdődi tisztem által exolváltassák, tartozván modo praemissó moga hivataljában szorgalmatosan eljární.

III.

En alább írt Nagy Károlyi gróf Károlyi Sándor adom tudtára az kiknek illik ezen levelemeink rendiben hogy minek utánna Erdődi dominiumomban nevezet szerint pedig Szoldobágyon erigált bútámnak ahoz értő mesterek fogyalkozásai miatt napoknként való romását pusztítását s abból kárort tapasztal valna, igyekeztem abban, miképen külső országban is, valamely ahoz értő jó hutás mestereembert kerestettemek, alázallítathassam, azon bútámnak lehető restauratiójára. Többi között resolválvan magát arra Podtscheider János hutás mester lejöt, enon nevezett bútámol megtekintette a miután fundamontomából kinézle s annak lehető restauratiójáról, ugy jövendőbeli bizonyos használ beadott projectuma szerint engemet ugy affidált, hogy ez szerint tudnia illik:

Az öreg üveg tábla készítővel minden héten huszonnegy táblát csalhatatlanul elkészítet, egy egy táblát à flor. uno xr. 30 számlálván, jön bé érette hetenkint flori 30. Fehér kristály üveg készítővel egy héttalatt csináltat ezerötököt karikákat ablakokra valókat százat à flor. 1 xr. 30 számlálván, fog lenni hetenkint flor 22 xr. 30.

Négy üveg karika csinálókkal, kik közül egyik egyik egy héttalatt ezerötököt karikát fog készítetni, csináltat hetenkint hatezer üveg karikát, melynek eserit à flor 15 számlálván, tézen az ára hetenkint flor. 90. Közönséges karika csináló két legényekkel, kik egy héttalatt négyeszer karikát elkészítenek à flor. 5 számlálván ezerit, be fog hozni hetenkint flor. 20.

Egy közönséges zöld üvegkészítővel egy héttalatt készítet ezer üveget százat computálván à flor 1, fog tenni flor. 10.

Következőképen íly formán jönne bé az uraságnak hetenkint százharmaznyolc forintja, harminc grajczára, egy esztendő alatt pedigten tenne egészrenül flor. 9282. Mellyel is contentáltatván, és abból dexteritásával béjöhetsz ha szintén nem épen annyi hasznomot is tett

„Instrucțiunile” provizorului domenial către inspectorul hutei de sticla din
Solduba (I) și a contelui Károly Sándor către meșterul hutei Stanc Flora
 (după Kárfy Ödön, *Adatok a Száldobágy üveghuta történetéhez, în Magyar Gazdaságtörténelmi szemle*, IX, Budapest, 1902, p. 276-281)